

A BODROG-ALSÓBŰI ROVÁSFELIRAT

A bodrog-alsóbüi rovásfeliratról 2015-ben már írtam,¹ amit akkor két dolog is motivált. Kaposvári lakosként több alkalommal is módomban volt megtekinteni a Somogy megyei Múzeumban, majd később az átnevezett Rippl Rónai Múzeum régészeti kiállításain a jelentőségéhez mérten mindig kiemelt, rovásfeliratos fűvócső-darabot. Anyai nagyanyám révén, több nyári iskolai szünidőt is, a vendégszerető bodrogi rokonoknál töltöttem.

Be kell vallanom, hogy az írásról meg is felejtkeztem. Csak miután I L Kizlaszov: „Az eurázsiai szteppék írásai”² (Felirat kódexe alapján) sikerült az *ómagyar* rovásjeleket, az írás szabályait feltárnom merült fel, hogy azon korábbiak, melyek nem az új ismeretek alapján készültek, felülvizsgálatra szorulnak. Az utóbbi évek újabb írásai mellett, ezek felülvizsgálatát folyamatosan sorra vettem és veszem ma is. Fel is rémlett bennem, hogy a fűvókára írtakat akkor én is (Vékony Gábor és mások nyomán) a középkori székely rovásjelek visszavetítése alapján olvastam el. Elő is vettem, ugyan olvasata meggyőzően hangzik, de már nem helytálló. Több rovásjel (gyökhangzó) azóta más értelmű lett. Nem igazolódott, hogy a ʃ (h) rovásjel é-nek is használható. De egyéb más hiányosság felsorolása nélkül is látszik, hogy azt javítani kell. Vagy újat írok, vagy átírom oly módon, hogy a továbbra is érvényes részt meghagyom az új mellett, és a javítandót csak tájékoztatásul, [...]s (esetleg kisebb betűmérettel, kivonatossan) megadom.

*

Az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb magyarországi rováslelete, a Magyar Kálmán vezette, Bodrog-Bü Temető-dűlő vasolvasztó telepének feltárásán került elő.³ Ebből »...« kivonatossan:

»A vaskohó lelőhelyet először 1988-ban, később 1998-ban Stamler Imre jelentette be.⁽⁸⁾ A szondázó kutatások után 1999-ben teljes feltárást végeztünk. Gömöri Jánossal folytatott márciusi kutatásaink tisztázták a műhely teljes kiterjedését. Ezen feltárásunkon találtuk meg március 24-én (a III. számú szelvényben lévő 11. és 13. számú kohók közötti legalsó rétegből előkerült) rovásírásos töredéket... A felirat az agyagfűvóka tölcséres végének letörött darabján látható... Jellemző a Bő nemzeti központ közelében lévő vaskohászati telep nagyságára és jelentőségére, hogy 35 kohót tártak fel, s közel 200 fűvókátöredéket gyűjtöttek össze, a tölcsérvégéből pár darabot.

Az ásatáson konzulensként résztvevő Gömöri János iparrégészeti szakértő részletesen foglalkozott a műhely és az előkerült kohók típusával...⁽⁶⁵⁾ A kohók formája és mérete megegyezik a közeli somogyfajsziaikkal és a somogyvámosiakkal. A fűvócsövek is a kohók mellett készültek abból az agyagból, amely a kohók építéskor rendelkezésére állt. Az agyagból formázott, hengeres alakú csövek általában 10–14 cm hosszúságban maradtak meg. Átlagos külső átmérőjük 6 cm, a lyuk átmérője 2–2,5 cm szokott lenni... Ezek a fűvókák szolgáltak a befújt levegőnek a kohóba vezetésére.⁽⁶⁶⁾ Az előkerült fűvókák gondos kivitelűek és kívül simított felületűek voltak. A csövek belseje is sima volt, mert feltehetően egy-egy lehántolt ágdarabra formálták rá. A kohók melletti szárítás után az ágakat kihúzták... legvégül pedig mintegy előzetesen kiégették az ércpörkölt tűzében. A fűvócső tölcséres vége tehát a kohóból kiállt... ehhez csatlakozott a bőrfűjtató csöve. „Nyilvánvalóvá vált, hogy szenzációs leletet találtunk, mely nemcsak kohásztörténeti szempontból jelentős, hanem a magyar nyelvemlékek sorában is elsőrangú helyet érdemel ki.” (i. m. 14.)

Már pusztán a darab megtalálása „különös” vihart kavart. Az ezen az ásatáson leletmosóként alkalmazott fiatalasszony (Kiss Ágota) magának tulajdonította a felfedezés érdemét olyannyira, hogy férjével együtt (Berkési Gyula helyi tanító) még a publikálással is megelőzte az ásató régészeket.⁽¹³⁾ Az ez alapján és a különböző szóbeszédnek révén beinduló „hírhullámot” már nem tudta megállítani (Gömöri, Magyar és Vékony); a szakmai közlésben megjelenő értékelő tanulmánnyal.⁽¹⁴⁾... Az MTA Régészeti Intézete és az ásató intézmény, Somogy Megyei Múzeumok rendezésében Budapesten került sor a szakmai leletbemutatóra.⁽²⁶⁾«

1. Delibeli József: *A bodrog-alsóbüi rovásfelirat*. www.leventevezzer.extra.hu/Bodrogi.pdf (2015)

2. I L Kyzlaszov: *Runičeskie pis'menosti evrazijskix stepej*. Moszkva, 1994.

3. Magyar Kálmán: *Bodrog-Alsóbü X. századi nemzeti központjának 1979–1999 közötti régészeti kutatási eredményei, különös tekintettel a rovásírásos fűvókaleletre*. Turán Új (III. évf. 4. szám) 2000. 5–21.

A továbbiakban nem célokom a megtalálás, az *első* olvasás és publikálás körülményeiről szóló különböző, gyakran ellentmondó, személyeskedő, indulatoktól sem mentes nyilatkozatok, írások taglalása (ezek megtalálhatók a két Turánban). Inkább foglalkoznék a fűvóka különböző olvasataival, és javaslatot is tennék (kutatási eredményeim alapján) egy újabbra.

A jelek és olvasataik:

Tudomásom szerint a mai napig nincs a fűvóka rovásjeleiről és olvasatáról konszenzuson alapuló megegyezés. Egyesek csak négy, mások hat egymástól is eltérő karaktert értelmeztek, olvastak. Ez kezdetben annak is betudható, hogy fényképek csak az 1999. novemberi 3.-i szakmai bemutatóra, nem a nyilvánosság részére készültek. Magyar meg is jegyzi, számosan jelentkeztek megfejtési kísérleteikkel, sőt többen azok elfogadását is kérték tőlem.⁽¹⁸⁾

Nézzük át először azok kísérleteit, akik a *szenzációs* íráslelet megfejtésének „dicsőségében is osztozni kívántak a feltárókkal.” Az első ilyen Magyar i. m. ad 18. lábjegyzetéből:

- Oláh András (Debrecen) írása szerint HU-t-ÁNAK a megfejtés. A Népújság, LI. évf. 193. sz.1999. aug. 20. 7. oldal a felirat olvasata HONAK. (Lásd Ráduly János írását.)

Stamler Imre: „Mágikus szó a fűvókán” közléséből:⁴

- Kiss Ágota hat jelet rajzolt le a fűvókáról, ezt férje Berkesi Gyula azonnal elolvasta, majd ezt ismertették a régészekkel. Ezt a megfejtést közölte a Demokrata hetilap 1999 májusában. Berkesi hat jele és annak „Pa Pa aNYÓNAK” olvasata.

⇒ ⇒ ◊ ⇒ D

(Megjegyzem: a jelek értelmezése, így az olvasat is több sebből vérzik. Ha el is fogadnám a 3–4. jelek hangértékét, a fénykép alapján az első jelre akkor sem igazolható a D, D (ny) rovásjel, de a -p- jelnek vélt alak mellékjelei sem látszanak.)

- Gömöri János az ásatás után következő nap ugyanezt a megfejtést közölte az alapítvány elnökével. Közölte azt is, hogy a cserepet ő találta meg. Mivel tanulmányából hiányoztak azok a jelek, amiket Berkesi közölt, ezért a régésztől is kértem (írja Stamler) az írásjeleket és olvasatát. Gömöri négy jele és annak „aNYÁNAK” olvasata.

◊ ⇒ ⇒ D

Később a Vékony Gábor által javasolt „funák”, FÓNÁ K... olvasatot tartja elfogadhatóbbnak, azzal a kiegészítéssel, hogy a K egy új szó, feltehetőleg egy név kezdőbetűje.⁵(Gömöri i. m. 103.)

- Stamler Imre *saját* álláspontja szerint a jelek és annak „aNa aPa LYÓNAK” olvasata.

) ⇒ ◊ ⇒ D

Mint írja: „Talán a leírtakkal érthetővé tettem, hogy miért írhatták rá a fűvókára a LYÓNAK szót (jónak) kívánságként, felajánlasként mágikus hatást kívánva.”

(Megjegyzem: Az) (n), az (n-a) és (²k) jegyek meghatározását elfogadom, a többiek az olvasathoz rajzolt nem létező jegyek! Amúgy az „aNa aPa” olvasat is elfogadhatatlan, egy jelhez nem tapadhat elől-hátul ugyan az a ki nem írt -a- hangzó jelöletlenül.)

Elemezte a feliratot Deák Dezső is, Vékony Gábor rajzos másolatát használva. Írásában külön-külön kinagyítva értékeli a jelek lehetséges hangzóit.⁶ Figyelemre méltóan végig elemzi a hat rovásjelet. Külön ki kell emelnem az első jel -h- betűjének igazolására felhozott logikus levezetését, mellyel egyet is értek, ha az valóban a h-jele. Elfogadom a 4. (²K) és a 6. (N) betűjét, de vitatom a 2. karakter (i-o) és a 3. jel (n-a-sz) ligatúra meghatározását. Az 5. jel nem lehet P (nincs három mellékjele), hanem csak N betű, így az (n-p) ligatúra értelmezése hibás. A két sort egymással összefüggőnek tartja, az „eK” mindkét sorra vonatkozik.

4. Stamler Imre: *Mágikus szó a fűvókán*. Turán Új (IV. évf. 2. szám) 2011. 91–97.

5. Gömöri János: *Ásatói megjegyzések a bodrog-alsóbüi rováslelet értelmezéséhez*. Turán Új (IV. évf. 2. sz.) 2001, 103.

6. Deák Dezső: *A Bodrog-Alsóbüi talált rovásfelirat elemzése*. Turán Új (IV. évf. 2. sz.) 2001, 83–90.

- Deák hat jelének olvasata: HIONASZeK NePeNeK azaz HIONASZÉK NéPéNeK. „Minden betű és hang a helyére került.” A felirat *chion*, *chionita* névetimológiájára alapkérdés volna hunok (heftaliták), avarok nyelve. Erre (némely szakembernél is alaposabb) forráskutatást mutat be, magyarázatot adva azok mongol *abavga* (féreg), a kínai *zsuan-zsuan* (nyüzsgő, tekerőző féreg) félreértelmezett népvégre.

Vékony Gábor egyetemi docensnek a rovásírásos fűvókára vonatkozó feldolgozása, a később megjelent könyve:⁶ „A Bodrog-alsóbüi felirat” fejezetéből, kivonatosan:

Mint írja: »Magyar Kálmán 1999. április 30-án értesített a feliratos leletről, s kért fel annak feldolgozására.^{3/25} A tárgy előzetes – M. Hrotkó Zsuzsa által készített rajzait 1999. április 3-án kaptam kézhez... Április 8-ra a kapott rajzok alapján egy pároldalas vázlatot írtam... Május 29-én a részletes feldolgozás alapján előadást tartottam a somogyfajszki konferencián. A feldolgozás 1999 novemberében napvilágot látott^{4/25}, mint ahogy napvilágot látott egy rövid ismertetés a *História* című folyóiratban is.^{5/25} Könyvében a feliratról rajzot (képet) nem közölt, ezért saját rajzát és egy fényképet is máshonnan illeszttem ide:

Vékony rajza a *Históriában*⁷

Fotó: Rác Tünde Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár

A darab egy agyag fűjtatócső tölcser kiszélesedő peremrészének 6,9-5,5 cm-es töredéke. Sárgásszürke, enyhén foltos, egy helyütt rátapadt vasolvadékkal. A peremet ék alakú benyomódások díszítik. A feliratot szárítás, kiégetés előtt karcolták be... a betűk gyakorlott írástudóra vallnak. A töredéken négy betű látható jobbról-balra írva, az utolsó a peremen.... A felirat zárt egységet képez. Az első három jel egymáshoz szorul... a jelenlegi utolsó jel után lehetett még írás... A négy, határozott betűalak mellett a felirat fölött és alatt is található rövidebb, íves bekarcolásokat. Ezek alig mélyednek a felületbe, tehát nem a felirathoz tartoznak... körömnym, mint azt Gömöri is gondolja. (Ezek szerint *ő* is.) Egyedül a harmadik jel fölött balra lefelé húzott ferde vonalacska lehetne a jelekhez tartozó. Betűről ez esetben sem lehet szó... valamilyen „mater lectionis”... azt jelölheti, hogy alatta ligatúra van. (?) Az első jel magassága 11 mm, a másodiké 13, a harmadiké 12, a negyediké pedig 9, a felirathossz 21 mm.

- *Az 1. jel:* a székely írás <f> jele. Az íves, szilvamag alakú jel vonalai felül nem érnek össze... A betűalak beírását jobbról, alulról indították, majd a jobb oldali ívet felülről húzták lefelé balra. A két ív között, a betűalak közepétől kissé lentebb egy bekarcolt x-alak kikopott nyoma látszik... (Megjegyzem, ez a halvány karcolat a mellékelt fotó nagyításán sem látható. Viszont nem tartja a felirathoz tartozónak (az alul-felül) sokkal mélyebbre árkolt jeleket. Nem, mert azokra a „fűnák” olvasatához nem volt szüksége.)
- *A 2. jel:* beírásánál először az alsó függőleges vonalat húzták meg felülről, ennek alsó végétől felfelé a jobb oldali ívet, s az ennek végéhez csatlakozó ferde vonást külön, felülről balra lefelé karcolták be... ez a székely <o> jele... A graféma fonematikus azonosítása nem probléma mentes... *ó hangot nem olvashatunk, az ugyanis abban az időben nem volt meg a magyar nyelvben.^{5/27} (?)... biztosra vehetjük, az <o> jel eredetileg az u hangot is jelölte.

6. Vékony Gábor: *A székely írás emlékei, kapcsolatai, története*. Budapest, 2004, 25–39.

Csak annyit jegyzek meg, hogy az *ómagyar* beszédnek régtől fogva mindig is volt ʎ, ʎ (o/u) hangjele.

- *A 3. jel:* a jobb oldali íves vonalat alulról felfelé húzták, az ék alakú bal oldali részt pedig balra lefelé, majd jobbra lefelé a jobb oldali ív közepéhez... A <na> ligatúrának a bűi feliraton és a székely naptárban való előfordulása megerősíti azt a korábban kifejtett nézetemet, hogy a naptárnak igen régi keletkezésűnek kell lennie.^{6/29} A bűi felirat ugyanis legalább a 10. század elejéig vezeti vissza a ligatúra meglétét... a kellő ismeretek hiányának tudhatók be, hogy a ligatúra a latin írás hatására jelent volna meg a székely írásban.
(Megjegyzem: a bűi feliratot megelőző korok (n-a) ligatúrának alakja ez 'ʎ', és nem a középkori székely 'ʎ' karakter. Így aggályos az alaki hasonlóság, de a követő ʎ -ek- jellel a hangrendi kapcsolat is. Amúgy a campagnai szkíta tokos balta magyar felirata csak ligatúrákból áll, nem beszélve a majaki rováskövekről ahol számuk 29.)
- *A 4. jel...* azonos a székely írás egyik <k> jelével (*ek*).

Mindezek után a felirat betűsora:

<fo/unak>

Mint arról szoltunk, a székely írás eredeti emlékeiben a magánhangzókat akkor jelölik következetesen, ha hosszúak, illetve a szó végén állnak^{3/30}, ilyesmivel számolhatunk a bűi felirat estében is... akkor az olvasat:

fúnák

A továbbiakban mintegy hét oldalon keresztül tárgyalja a felirat értelmezésének és olvasatának nehézségeit.

Végül megállapítja: „Egy *fúnák* 'fújnék/fújatnék; ich würde blasen/anfaihen' szöveg egy fújtatócsövön jól illeszkedik, a serkentő mágikus feliratok közé.” A bűi felirat 900 körüli jelentkezése a székely írás eddig ismert legkorábbi emléke, amely századokkal megelőzi a későbbi, bizonytalanul a 13. századtól adatható székelyföldi feliratokat.«

Varga Géza kritikusból⁷ idézném az olvasat „fonák”-ságát:

- A „nyelvtörténeti ok” alatt azt kell érteni, hogy Vékony Gábor csak azért fosztja meg eleinket az „u” betűjüktől, hogy egy „fű”vókán a „fű”nák szót olvashassa el... Az „írástörténeti ok” pedig makacs ragaszkodását jelenti a semmivel sem alátámasztható ötlethez... Nincs tehát okunk arra, hogy a konferencia által vitatott jelsort „fúnák”-nak olvassuk, mikor oda a „fonák” jelsorozat – egy világosan érthető magyar szó van írva. Nos ebben Varga is téved.

Akkor most ide kellene illesztem az 1. jegyzetbeli írásomat is, hogy a korabeliek egy helyen legyenek. Mégis úgy gondolom, hogy szemléletesebb (ha át is szerkesztve) a régi és az új szövegrész ötvezőm, kitérve a már nem helytálló rész indoklására.

Előljáróban rögzítettem az alábbiakat:

- A felirat nem négy, hat, hanem nyolc rovásjeltől áll. Igazolja ezt az a négy alul-felül lévő „árkolásszerűen” bekarcolt jel olvasata. Nem tekinthetők „körömnymoknak, *mater lectionis*-nak, de tollpróbának” sem,
- Az eddigi magyar nyelvű rovásolvasataim szinte kivétel nélkül funkcionális, nem mágikus, varázsló vagy kívánság értelműek voltak. Úgy gondolom a bűi felirat is a fűvóka funkciójához lesz köthető.
- Láthatóan a két jelsor egymással szöveget zár be. Tisztázni kell, hogy a csúcsában lévő ʎ (ʔk) betű/jel tartozhat-e mindkét sorhoz, és a felső két | (sz) jelnek mi a szerepe?
- Figyelembe kell venni (hasonlóan a gyűrű feliratokhoz), hogy most is rövid feliratokról lehet szó! Igyekezett is a rovó a térlátását zavaró kis ívű tölcserpalást külső homorúan-domborodó felületén a felső sor vezetését ferdén rajzolva „egyenesen” tartani.
- Megjegyzem, a mérnöki gyakorlatban az ilyen tölcseres csövet „tokos” csőnek nevezzük, ahol a tokrész a másik cső tompa vagy kónuszos illesztésére, és a tömítés fogadására szolgál. Meggyőződésem, hogy a fújtatócső fa végét a tölcserben légzáróan tömítették.)

7. Varga Géza: *Konferencia a bodrog-alsóbüi rovásletről*. Turán Új (III. évf. 4. szám) 2000. 66.

Nézzük meg először az alsó jelsor három székely jelének lehetséges értelmét:

◇))
4	8 7

Ha egy sorba tartozók, balról-jobbra írva:

N N ²K

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökhangzók hangzósítva:

iN/eN Kö,

Ma nyelvünk szerint:

Innen ke (kell)!

Csak a két első betű:

Innen!

Láthatóan ez a feliratrészt arról tudósít, hogy a cső tölcseres végénél *kell valamit csinálni*, amit majd a felső sorban tudunk meg. Ez pedig azt jelenti, hogy **innen** a cső végétől kell a fűjtató levegőjével a kohó tűzét táplálni, éleszteni, hevíteni, szítani. Még a felirat iránya is arra mutat, ahol a tölcser csatlakozik a tűztérbe vezető csőhöz (csak 3,5–4 cm-re van az első betű a peremtől).

A felső sor akkor nem kezdődhet -f- betűvel, csak az **éleszteni**, **hevíteni** és **szítani** ige valamelyik szókezdő jelével! A „szítani” ige mindjárt ki is esik, nincs kezdő SZ betű. A fennmaradó két igét a (Cz-F szótár) jelentés tartalma alapján vizsgáljuk meg, hogy kapcsolhatók-e a fűvóka funkciójához.

A Cz-F Szótárból:⁸

- ÉLESZT (él-eszt) áth. 3). Tűzet, mely már hamvadni indult, vagy alig gyúlt ki, égni készteni. *Éleszteni a tűzet fűjtatóval.*
- HEVÍT, HEVIT (hev-it) áth. Hévvé tesz melegít, hevít.

Mindkét szó megfelelne, de a fűjtatóhoz praktikusabb az „éleszteni” ige, nekünk viszont H betűnk van a szókezdésre.

[Látszólag eltérő a két ikerszó H és É kezdő betűje, de valójában mégsem! A székely ǻ (há) jel lehetséges illeszkedő gyökhangzói He, Hé, eH, éH; az ʃ jelé pedig az E, Ę és É önhangzók. Tagadhatatlan alaki és hangtani összefüggés lehet köztük!

Ráadásul példákat is találtam arra, hogy a ǻ (h) alakját időnként az e/é fonémájaként is használhatták.

Szekeres szerint „a ǻ ideogramma hangértéke a jenyiszjeji ötörök ábécében: akrofonias e.”⁽²³⁾ A bolognai rovásnaptár Inceh, Vinceh, Imreh névalakjában a szóvégi ǻ (**h**) jelet e-nek használják. Telegdi az 1598-ban fennmaradt székelybetűs Miatyánkjában a H betűt É hangértékként használta⁽²⁴⁾ („mikepen mi es még bocsátunk éllénünk veteteknek”]

Ezek tudatában már biztosra is vehettem, hogy a felső rovássorban az **éleszt** ige valamelyik igei alakjával kell találkozunk.

Így kerestem Vékony négy jelének betűhangjait:

◇	ǻ))	ǻ
4	3	2	1

- Az 1. jelre tudva azt, hogy a székely ǻ (f) nem lehet, [elfogadtam a hiányos alakú székely ǻ (**h**) jelet, mivel csak a -h- betűnek van egymást zártan keresztező íves vagy vonalas ǻ alakváltozata. Fel is tételeztem, hogy a balkezes rovó az alulról felfelé húzott baloldali ívet (miután „tolla” elakadt a szemcsén) nem húzta azt megfelelően tovább, mert úgy gondolhatta, a -h- tudatosításához *elég az alsó keresztezés is.*]
- A 2. jel o-nak vélt alakjáról ha elhagyjuk az eléggé távol húzott felső mellékjelet, máris kétséggé válik a székely ʃ (o) betű léte. Viszont az **éleszt** ige -l- betűjéhez mindenképpen olyan rovásjelet kellett keresnem, melynek alakja „elfoghatóan” közel áll az ívelt jelhez is. [Erre megfelelőnek látszott az ómagyar ʃ (ʃ) ~ ²L betű.]
- A 3. jel alakjára sem fogadom el a székely ǻ (n-a) ligatúrát, nem illeszthető az **éleszt** szóba. De nem azért mint azt a többen állítják, hogy nem férne össze a követő palatális (²k) jellel. (Veláris szóban is lehet palatális szóvég, ez egyénfüggő írásmód.) [Szövegbe illő karakterként alakilag is az ǻ + ʃ (**n-h**) ligatúra megfelelt (a kislakú -h- bal oldala az N felső részéhez illeszkedik). Nem szokatlan az ilyen nagyobbhoz kisebb kapcsolat.]
- A 4. jel vita nélkül a ◇ (²k) rovásjel, azaz a ²K betű.

8. Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára*. I–IV. Pest, 1862–1874.

[Írjuk fel a meghatározott betűsört balról-jobbra azzal H jellel, ami É betűként is használható:

$$\begin{array}{cccc} H/\acute{E} & {}^2L & (N-H) & {}^2K \\ 1 & 2 & 3 & 4 \end{array}$$

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökhangzók hangzósítva: $\acute{E}/L/eN/\acute{E}/eK$ vagy $\acute{E}/L/N/\acute{E}/K$

A kapott $\acute{E}len\acute{e}ek$, $\acute{E}ln\acute{e}k$ viszont nem az élesszék igealakja!

A rovó visszaolvasva rájöhett, hogy hibázott, mert még azon nyomban korrigált. Úgy okoskodott, hogy felül két helyre 5. és 6. betűként közbeszúrt egy kisebb alakú | SZ betűt:

$$\begin{array}{cccccc} & & SZ & & SZ & & \\ {}^2K & & \acute{E}-N & & L & \acute{E} & \\ 4 & 6 & 3 & 5 & 2 & 1 & \end{array}$$

A javított betűsor így is csak $\acute{E}/L/eSZ/eN/\acute{E}/SZ/eK$, $\acute{E}leszen\acute{e}szek$, **$\acute{E}leszn\acute{e}szek$** lett!

A két betűsor ilyenén való olvasata egymás után:

$$\begin{array}{cccccccc} \acute{E} & {}^2L & SZ & (N-\acute{E}) & SZ & {}^2K & N & N \\ 1 & 2 & 5 & 3 & 6 & 4 & 7 & 8 \\ \mathbf{\acute{E}leszn\acute{e}szek\ innen!} & & & & & & & \end{array}$$

Ez ugyan nem lett egy hibátlan nyelvtani szöveg, de a magyar fül számára mégis érthető, értelmezhető és megérthető. Valószínű ezért is hagyhatta meg a hibás feliratot, és nem törölte!

Nem egyedi eset, hogy egy rovásfeliratot tévesen rónak, vésnek be, s annak hibás értelmén kisebb karakterű rovásjel beszúrásával, betoldásával igyekeznek, ha lehetséges, korrigálni. Hasonlóan javították a vargyasi keresztelő kőmedence feliratán elkövetett vésethibát is.⁽¹⁰⁾

Az azért mégis csak furcsa, ha valaki egy munkadarabra, fűvócsőre azt írta volna, hogy „innen kell éleszteni.” Bizonyára az ott dolgozók ezt nagyon is jól tudták, így utasításként, „serkentő mágikus” feliratnak nem tekinthető. Talán valaki csak írástudását fitogtatta, próbálgatta a puha agyagban?)

Kitértem még Vékony Gábor elfogadhatatlan összefoglaló véleményére is:

„Ennek az írásnak Somogyban való 900 körüli feltűnése megerősíti a székely írás megalkotásának helyéről és idejéről korábban kifejtett nézetemet, az a karoling Pannóniában, tehát a Kárpát-medence nyugati részén jött létre 864-873 között,^{3/38} s egyben felvilágosítással szolgál a székelység korai 9–10. századi, nyugat-magyarországi történetére is.” Megjegyzem: ha igaza lenne a kor rováslelkéit nem türk, ótörök, kazár nyelven, hanem magyarul olvasta volna! Amúgy Fóthi Erzsébet szerint a székelységnek csak a maros-széki része származik nyugat-Magyarországról.⁽²⁷⁾

Kérdés az, hogy a korai magyar nyelvű feliratok rovásjeleit nevezhetjük-e *székelynek* vagy helyesebb azt *ómagyarnak* hívni?

**

Előzetesen jeleztem, hogy a korai írásom is felülvizsgálatra szorul, mert nem a legújabbban feltárt *ómagyar* rovásjelek és szabályok szerint, hanem a középkori „székelynek” nevezett ábécé alapján íródott. Több alkalommal is igazoltam már, hogy a középkori székely rovásjelekkel a 15. század előtti magyar nyelvű feliratokat nem lehet kizárólagosan olvasni. Ami megérthető az is az ábécébe átvett továbbélő *ómagyar* jelek révén az. Lásd a „Javítottam... (Delibeli 2024.)

Nincs más hátra, minthogy igazoljam a bodrog-büi rovásfelirat *ómagyar* olvasatát:

- Az 1. karakternél elhittem, hogy a [H betű \acute{E} -nek is használható. Azóta kiderült, hogy Telegdi ezt önkényesen csak kitalálta.] Ma már úgy látom, hogy a rovó tudatosan nem zárta vissza a ǧ jel baloldali ívét, mert egy h-val kezdődő ligatúrát szándékozott szerkeszteni. Nevezetesen a nyitott $\text{ç} + \text{ǧ}$ (H-E/ \acute{E}) betűligatúrát.
- A 2. jel talán egy feleslegesen egyberótt $\text{,} + \text{,}$ (N-SZ) összevonás, az -sz- rövid vonalú. Szokatlan eljárás, mert külön is róttá volna a két , és , jelet. Így az D (, s) jelet szokták megnyitni az $\text{D} + \text{,}$ (n- , s) ligatúra szerkesztése érdekében, de ez itt nem szövegértő.
- A 4. [H- \acute{E}] karaktert is javítanom kell. A nagyított fénykép alapján azonosítható az $\text{,} + \text{,}$, azaz az $\text{N}^{-1}(\text{J/L})^3$ vagy a hasonló alakú $(\text{N}^{-2}\text{L}^3)$ összevonás (az $\text{,}^2\text{L}^3$ alatt értsd az , (, 1) tükörképét). Az utóbbi megfelel.

- Javítom a 3. [SZ] jelet is. A felső sor iránya alapján az hátra dőlő ¹R betű.

Az új karakterekkel, így adom meg a két a feliratsor (egymás utáni) helyes sor- és betűrendjét:

(H-E/É) (N-SZ) ¹R (N-²L³) SZ ²K
 1 2 3 4 5 6 N N
 7 8

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökhangzók hangzósítva:

Hé vagy Hö E/Né SZo/Ru/Na éL/eSZ/éK iN/eN

Mai nyelvünk szerint:

Hé vagy Hő ennél szorulna, élesszék innen!

Magyarázatul a Cz-F szótárból:

- A HÉ (1) fn. és mn. Midőn ragok és képzők járulnak hozzá, jobbra v betűt vesz föl, mégpedig vagy megtartva az ékezetet (hévvel, hévben...); vagy egyebütt ékezetlenül, mint heve, heved, hevít, hevül... Jelent nagyobb fokú meleget. A HŐ (2) mn. és fn., mely ragozáskor rendszeren hé alakban tűnik elő. A magyarban a hé, hő gyökök meleget, hí, hú, hó pedig hideget jelent.
- SZORÚL (szor-ul) önh. 6). Bizonyos szükségét szenved.

Egyébiránt hangzósítható a lenne a felirat a Hé/E Ni ~ **Héve ni** vagy Hö/E Ni ~ **Hője ni** kezdő karakterekkel is, de én egyszerűsége lévén az előzőt ajánlom. A „szorulna” (felt. mód a. r. e. 3. sz.) ige alatt most, „ha nem kapna elég levegőt” kell értenünk, felválthatná esetleg a roszulná ige is, úgymint hője csökkenne, de ragozása pontatlan. Nem lenne értelemzavaró esetleg az „innen” helyett a „nőni” se.

Úgy gondolom a fűvókaszöveg új változata *előírás* a vasolvasztó műhely vezetőjének (ő tudhatta olvasni), hogy a kohókat milyen esetben, mi módon kell hevíteni, újra éleszteni!

Kaposvár (2015.) 2024. 11. 07.

Delibeli József
okl. építőmérnök

A rovásjelek jelölésénél felhasználtam dr. Hosszú Gábor székely–magyar, Kárpát-medencei és kazár rovás karakter készletét. Letöltve a Rovásírás Honlap webhelyről 2009. október.

Az idézett írások lábjegyzeteit szám/oldal közlésével, vagy (...) -be téve adom meg.

Írásom nem feltétlen tudományos igényű, ismeretterjesztésre szánom, épen ezért az előforduló nyelvtani hibákért, elírásokért, pontatlanságért elnézést kérek.

Melléklet

A kép másolata: a Bodrog–Alsóbü területén feltárt székely–magyar rovásírásos lelet bemutatása a Magyar Kultúra Napja alkalmára készült meghívónak. (2015. január 22-től)

